

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ та ПРАВознавства
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КДПУ

VI Історико-краєзнавчі читання

КРИВОРІЗЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...

23 квітня 2020 року

ТОМ 1

(90-РІЧЧЮ КДПУ присвячується)

Кривий Ріг — 2020

Печеніна Н.А.,
канд.іст.наук, доцент,
завідувач кафедри історії України та правознавства,
Криворізький державний педагогічний університет

УЧАСТЬ КОЛЕКТИВУ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ПРАВОНАВСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ

Відновлена 1991 р. державна незалежність України ініціювала трансформацію свідомості політичної та інтелектуальної еліти, широких верств населення, висунула на порядок денний проблему пошуку ідентичності та самоідентифікації. Національна історична наука мала на меті довести свою самостійність і спроможність здійснювати серйозні наукові розробки. Однією з таких соціально значущих проблем, табуованою у колишньому Радянському Союзі упродовж багатьох десятиліть, стало дослідження політичних репресій тоталітарної доби. Роки «великого перелому», «революції зверху», яку здійснило сталінське керівництво, були одним з найдраматичніших періодів у житті українського народу. Глибокі деформації в усіх сферах життя суспільства, що відбулися в той час, ми відчуваємо й сьогодні.

До кінця 1980-х рр. в історичній науці майже не згадували жахливі 1930-ті, що обернулися мільйонами втрачених життів і скалічених доль наших співвітчизників, серйозним знекровленням нації, її моральною деградацією. Багатьом українцям тодішніх поколінь прищепили такі руйнівні риси

характеру, як агресивність, безкомпромісність, злостивість. У сукупності ж ця своєрідна «гримуча суміш» сьогодні не тільки не сприяє досягненню порозуміння і злагоди в українському суспільстві, а, навпаки, нерідко виступає каталізатором загострення існуючих суспільних протиріч та конфліктів, соціально-політичної ситуації в країні загалом. Ось чому важливою передумовою забезпечення громадянського примирення в Україні є щонайменше налагодження «мирного діалогу» з минулим, усвідомлення на рівні національної пам'яті всього – звияжнього і трагічного, що залишила по собі епоха «соціалістичного наступу» [2, с.3].

Ситуація змінюється у 1991 році, коли Верховною Радою України 17 квітня приймається Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». За ним реабілітація мала охоплювати увесь період після 1917 р. до моменту набуття чинності цим Законом [1].

Закон України визначив конкретні випадки, законодавчі та нормативні акти, застосування яких упродовж 1917-1991 рр. означало здійснення необґрунтованих політичних репресій. Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1993 р. доповнила цей Закон, надавши тлумачення поняття «політичний мотив репресій» та «застосування репресій» [7].

У 1992 р. з'явилася постанова №530 Кабінету Міністрів України «Про підготовку і випуск серії книг «Реабілітовані історією» [6], розпочалася робота Головної та обласних

редколегій «Реабілітовані історією». Програма об'єднала сотні істориків, архівістів, бібліотекарів, журналістів, краєзнавців, які вважали своїм громадянським обов'язком відновити пам'ять про сотні тисяч загиблих громадян України, повернути родинам добре ім'я батьків, дідів та прадідів.

Багатотомна праця, яка не мала аналогів у світовій практиці, отримала широкий міжнародний резонанс. На різноманітних політичних та наукових форумах неодноразово відзначалося, що реалізація цього науково-дослідного проекту збагатить історіографію не лише фундаментальною науковою працею. Вона засвідчить демократичний шлях розвитку Української держави, успадкування кращих гуманістичних цінностей, вироблених людством протягом усієї історії.

Головна мета цієї програми – всебічно і з сучасних позицій реконструювати феномен радянського тоталітаризму, крізь призму національної трагедії українського народу створити поіменний мартиролог усіх мешканців республіки, кого було офіційно реабілітовано й віднесено до категорії «жертв політичних репресій». І зроблено в рамках означеного проекту дійсно чимало, у тому числі на Дніпропетровщині, де завдяки виданню п'ятитомної (у восьми книгах) науково-документальної серії на регіональному рівні вирішена психологічно складна наукова та соціальна проблема.

У справу реалізації Державної програми по створенню науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією.

Дніпропетровська область» свій ґрунтовний внесок зробили науковці, співробітники кафедри історії України та правознавства Криворізького державного педагогічного університету.

Першою до цієї справи долучилась доктор історичних наук, професор кафедри Наталя Радомирівна Романець. У 2015 році вона стає співавтором видання «Більшовицький терор проти селянства Придніпров'я (1920-1930-ті рр.)» [5]. В своїх статтях авторка висвітлює драматичні сторінки історії політичних репресій, що здійснювалися радянською тоталітарною системою в селах Придніпров'я у 20-30-х роках ХХ ст.. На багатому архівному матеріалі в збірці показано характер та особливості радянської репресивної політики на селі в період непу, суцільної колективізації, Голодомору та під час «Великого терору».

В 2016 році свою роботу в архіві СБУ Дніпропетровської області презентує кандидат історичних наук, доцент кафедри Роман Петрович Шляхтич. За його співавторством опубліковано четвертий том серії «Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій» – «Каральні органи радянської влади проти націоналістичного підпілля» [3]. В ньому вміщено опис кримінальних справ учасників українського національно-визвольного руху, охарактеризовано репресії на Дніпропетровщині у повоєнний час та правові норми, на основі яких вони здійснювалися.

2017 рік збагатив документальну серію книг ще двома томами. В серії «Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена» публікується п'ятий том «Криворіжжя у тенетах політичних репресій»[2], серед його авторів – кандидат історичних наук, доцент Наталя Анатоліївна Печеніна та працівник музею історії навчального закладу Вікторія Аніславівна Фінічева. До книги увійшли авторські розвідки, присвячені жертвам сталінських репресій на Криворіжжі. Мова йде про науковців, співробітників та студентів перших вищих навчальних закладів у Кривому Розі, зокрема – Криворізького педагогічного інституту. У монографії використані матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ), Державного архіву Дніпропетровської області (ДАДО), матеріали фондів музею історії Криворізького державного педагогічного університету.

В серії «Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій. Репресії проти національних меншин на Дніпропетровщині» [4] свої напрацювання в архівах Дніпра оприлюднює Наталя Романець. В збірнику статей автором розкрито характер репресій проти національних меншин Дніпропетровщини, зокрема німців, на основі аналізу архівних документів – протоколів допитів, текстів вироків, інших матеріалів кримінальних справ.

2018-2019 роки принесли ще три публікації, спрямовані на реалізацію державної програми. Н.Р.Романець презентувала

збірник документів «Трагічне минуле: документи свідчать. Селянство Придніпров'я в умовах сталінського тоталітарного режиму (1928-1933 рр.)» [9]. Р.П.Шляхтич представив збірник документів «Трагічне минуле: документи свідчать. Радянські репресії проти націоналістичного підпілля Дніпропетровщини (1939- середина 50-х років ХХ ст.)» [10]. Та наприкінці 2019 року вийшла з друку нова книга із серії «Реабілітовані історією» – документальний збірник під назвою «Боротьба радянських каральних органів з протестантськими організаціями Дніпропетровщини (1930-1960 рр.)», автором якої став магістр кафедри історії України та правознавства КДПУ, а нині – аспірант кафедри історії України ДНУ ім. О. Гончара Олександр Коротасєв [8].

Дослідження цих реабілітаційних процесів тривають, багато аспектів подій тих часів чекають подальшого вивчення, тому маємо надію, що дана робота буде продовжена.

ДЖЕРЕЛА та ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні». Закони України: Офіційне вид. / Верховна Рада України, Ін-т законодавства; редкол. : В. Ф. Опришко (гол.) та ін. К., 1996. Т. 1. С. 370-374.
2. Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена. Зб. статей та документів. Т.5. Криворіжжя у тенетах політичних репресій. Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією». Д.: Вид-во «Монолит», 2017. 220 с.
3. Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій : зб. ст. : у 5 т. Т. 4 : Каральні органи радянської влади проти націоналістичного підпілля / [уклад.: Є. І. Бородін та ін.]. Дніпропетровська обласна

редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією». Д.: Вид-во «Монолит», 2016. 213 с.

4. Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій: нариси, персоналії : у 5 т. Т. 5 : Репресії проти національних меншин на Дніпропетровщині / Уклад. Є.І.Бородін, О.В.Каїнова, Ю.В.Пшеничний, Н.Р.Романець. Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією». Д.: Вид-во «Монолит», 2017. 219 с.

5. Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій: зб. ст.: У 5 т. Том 3: Більшовицький терор проти селянства Придніпров'я (1920-1930-ті рр.) / Уклад.: Н. Р. Романець. Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією». Д.: Вид-во «Монолит», 2015. 228 с.

6. Про підготовку і випуск серії книг «Реабілітовані історією». Постанова Кабінету міністрів України №530 від 11 вересня 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-92-п>

7. Про тлумачення закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні». Відомості Верховної Ради України. 1994. № 15. ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3812-12>

8. Трагічне минуле: документи свідчать: збірник документів. У 5 т. Т.3 : Боротьба радянських каральних органів з протестантськими організаціями Дніпропетровщини (1930-1960 рр.) / уклад.: О. О. Коротаєв. Дніпро : Монолит, 2019. 259 с.

9. Трагічне минуле: документи свідчать: збірник документів у 5 т. Дніпро: Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією»; Вид-во «Моноліт», 2018. Т. 1: Селянство Придніпров'я в умовах сталінського тоталітарного режиму (1928 -1933 рр.) / уклад.: Н. Р. Романець. 2018. 240 с.

10. Трагічне минуле: документи свідчать: збірник документів. У 5 т. Т.2: Радянські репресії проти націоналістичного підпілля Дніпропетровщини (1939 – середина 50-х років ХХ ст.) / Уклад.: Р. П. Шляхтич, Є. І. Бородін, В. В. Іваненко, Л. Л. Прокопенко. Обласна редакційна колегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією». Дніпро: ПП «Монолит», 2018. 240 с.